

KAPITEL 2

BIBLISK OCH VÄRLDSLIG KRONOLOGI

I SITT FÖRSVAR FÖR 607 f Kr som årtal för Jerusalems ödeläggelse och begynnelseåret för beräkningen av hedningarnas tider påstår representanter för Sällskapet Vaktornet att de lutar på Bibeln. De som däremot daterar ödeläggelsen till 587 eller 586 f Kr sägs lita mera på sekulära (världsliga) källor än på Bibeln. Den anonyme författaren till ”Tillägg till kapitel 14” i Sällskapet Vaktornets bok *”Må ditt rike komma”* från 1981 förklarar till exempel:

”Vi vill också i första hand vägledas av Guds ord och inte av en kronologi som i huvudsak grundar sig på världsliga vittnesbörd eller som inte stämmer med bibeln.” (1)

Sådana uttalanden publiceras tydligen för att skapa intrycket att de som förkastar 607 f Kr som årtal för Jerusalems förstörelse inte har någon verklig tro på Bibeln. Men ger sådana uttalanden en rättvis beskrivning av saken? Eller är de bara skenheliga tirader som syftar till att svärta ner den kristna karaktären hos dem som förkastar, inte Bibeln, men Sällskapet Vaktornets datering? Eller kan det till och med vara så att de som försöker försvara Sällskapet Vaktornets kronologi själva inte har förstått den bibliska kronologins verkliga natur?

Den bibliska kronologins verkliga natur

I dag läser eller använder människor termerna f Kr och e Kr (av vissa, däribland Sällskapet Vaktornet, ersatta med termerna f.v.t. och v.t.), ofta utan att tänka på ursprunget till dessa beteckningar. I själva verket är den ”kristna eran” eller tideräkningen, där händelser dateras i relation till året för Kristi födelse, en ganska sen konstruktion. Det är välkänt att detta system inte introducerades förrän på 500-talet e Kr av den romerske munken och teologen Dionysius Exiguus. Men det skulle gå ytterligare 500 år innan denna nya era hade blivit allmänt accepterad som dateringssystem inom den katolska världen.

Eftersom Bibeln skrevs långt före Dionysius Exiguus tid innehåller den naturligtvis inte några dateringar enligt vår kristna tideräkning. Även om Sällskapet Vaktornet daterar Jesu dop till år 29 e Kr, Artaxerxes I:s 20:e regeringsår till 455 f Kr, Babylons fall till 539 f Kr och Jerusalems förstörelse till 607 f Kr, hittar man inget av dessa årtal i Bibeln. Bibeln innehåller bara *relativa* dateringar. Vad innebär detta?

Begrunda följande exempel: I 2 Kungaboken 25:2 dateras Jerusalems ödeläggelse till ”kung Sidkias elfte regeringsår”. Vers 8 berättar vidare att detta inträffade i ”den babyloniske kungen Nebukadnessars nittonde regeringsår”.

Men när var detta? Hur långt från vår egen tid var det? Hur många år före den kristna eran hände det? Faktum är att Bibeln *inte ger några som helst upplysningar som i sig själva knyter dessa dateringar till vår kristna era.*

På liknande sätt berättar Kunga- och Krönikeböckerna om de kungar som regerade i Israel och Juda från Saul, den förste kungen, till Sidkia, den siste kungen. Vi får veta vem som efterträdde vem och hur många år som var och en av dem regerade. Genom att summera regeringslängderna från Saul till Sidkia kan vi mäta det ungefärliga tidsavståndet (det finns flera osäkra punkter) mellan dessa två kungar. På det sättet finner vi att de hebreiska monarkierna sträckte sig över en tidrymd på i stort sett 500 år. Men fortfarande har vi inget svar på frågan: *Vid vilken punkt på tidens ström började denna period och när slutade den?*

Om Bibeln hade fortsatt att ge en fortlöpande och obruten serie av regeringsår från Sidkia och hela vägen fram till början av vår tideräkning skulle frågan ha kunnat besvaras. Men Sidkia var den siste av de judiska kungarna och hans regering slutade århundraden före Kristi födelse. Bibeln ger inte heller några andra upplysningar som direkt anger längden på perioden från Sidkias ”elfte år” (när Jerusalem ödelades) till början av den kristna eran. Vi har alltså en period på grovt 500 år, perioden för de hebreiska monarkierna, men Bibeln anger inte hur långt från vår egen tid denna period var och hur den kan fixeras till vår kristna tideräkning.

Om Bibeln hade innehållit daterade och detaljerade beskrivningar av *astronomiska* händelser, till exempel sol- och månförmörkelser eller planeternas positioner i förhållande till olika stjärnor och konstellationer, skulle detta ha underlättat saken för oss. Med sina kunskaper om månens och planeternas regelbundna rörelser kan moderna astronomer beräkna vilka positioner dessa himlakroppar intog på stjärnhimlen för tusentals år sedan. Men faktum är att Bibeln inte ger några upplysningar av det slaget.

Bibeln själv visar alltså inte hur dess kronologiska dateringar kan anknytas till vår egen era. En kronologi som i denna mening ”hängar i luften” är helt enkelt den typ av kronologi som kallas för *relativ kronologi*. Bara om Bibeln hade gett oss upplysningar om det exakta avståndet från Sidkias tid till början av vår tideräkning – antingen genom en fullständig och sammanhängande serie av regeringslängder eller genom detaljerade och daterade astronomiska observationer – skulle vi ha haft en *absolut kronologi*, dvs. en kronologi som ger oss det exakta avståndet från Sidkias sista år fram till vår egen tid. (2) Det verkar uppenbart att Bibelns skribenter själva inte var angelägna om att tillhandahålla sådana upplysningar. De var helt enkelt inriktade på andra saker. Till vilka källor kan vi då vända oss för att knyta Bibelns tidsuppgifter till vår egen tideräkning?

Finns det en ”bibelkronologi” utan världsliga källor?

Trots de bibliska dateringarnas *relativa* natur är det ändå inte omöjligt att datera händelser som omnämns i Bibeln. Om vi kunde synkronisera Bibelns kronologi med ett annat lands kronologi, som i sin tur kan fixeras till vår kristna era, då skulle det vara möjligt att omvandla Bibelns *relativa* kronologi till en *absolut* kronologi. Men detta betyder att vi blir tvungna att förlita oss på *utobibliska* källor, det vill säga *sekulära eller världsliga* historiska källor för att kunna datera händelser i Bibeln.

Och vi har inget annat alternativ. Om vi vill veta när, i förhållande till vår egen tid, en händelse som finns omnämnd i Bibeln inträffade – vare sig det är årtalet för Babylons fall, årtalet för Nebukadnessars förstöring av Jerusalem, årtalet för templets återuppbyggande under Darius I:s regering eller vilket annat årtal som helst – *då blir vi tvungna att vända oss till sekulära eller världsliga historiska källor*. Detta är det bistra faktum som alla, även de som säger att de håller sig till Bibeln, måste acceptera, vare sig de tycker om det eller inte. Den enkla sanningen är att

utan ”världsliga” eller sekulära källor finns det ingen absolut bibelkronologi, inga dateringar av bibliska händelser i termer ”f Kr” (f.v.t.) eller ”e Kr” (v.t.).

Detta betyder naturligtvis också att den som tror att ”Bibelns kronologi” kan användas som en fristående och oberoende måttstock med vars hjälp man kan bedöma om ett visst årtal är korrekt eller inte är okunnig om den verkliga situationen. När till exempel en del Jehovas Vittnen pekar på det faktum att moderna historiker daterar Babylons fall till 539 f Kr och sedan påstår att ”Bibelns kronologi *stämmer överens* med detta årtal”, så visar de att de i verkligheten inte har förstått vad Bibelns *relativa* kronologi faktiskt innebär. Var i Bibeln kan vi finna ett *årtal* för Babylons fall? Ett Vittne kanske hänvisar till Jeremias profetia om de ”sjuttio år” som skulle leda fram till Babylons fall. Men *vilket år började* dessa sjuttio år, så att man kan räkna framåt till deras slut? Eftersom Bibeln inte ger något årtal alls, inte ens en specifik *relativ* datering, för Babylons fall, är påståendet att Bibeln ”stämmer överens” med den sekulära dateringen av denna händelse till 539 f Kr fullständigt meningslöst. (3) Och det är lika meningslöst och vilseledande att påstå att den sekulära dateringen av Jerusalems ödeläggelse till 587 eller 586 f Kr *strider mot* Bibelns kronologi, eftersom Bibeln inte heller ger något absolut årtal för den händelsen.

Hur förhåller det sig då med de 70 åren i Jeremia 25:11, 12 och 29:10 som Vittnena lägger så stor vikt vid i sin kronologi? Vittnena håller förstås fast vid Sällskapet Vaktornets tolkning att dessa 70 år avser *den period då Jerusalem låg öde*, räknad från Nebukadnessars 18:e år till judarnas återvändande i Cyrus första fulla regeringsår 538/37 f Kr, vilket började efter hans tillträdesår räknat från Babylons erövring 539 f Kr. Följden av denna tolkning av de 70 åren är att tidsintervallen mellan de båda årtal som historiker har fastställt för dessa båda händelser – 587/86 och 538/37 f Kr – blir omkring 20 år för kort. Sällskapet Vaktornet väljer därför att förkasta ett av de två årtalen. De skulle antingen kunna förkasta årtalet för Nebukadnessars 18:e år (587/86 f Kr) eller årtalet för Cyrus första regeringsår (538/37 f Kr). De väljer att förkasta det första av dessa årtal, 587/86 f Kr. På vilken grund förkastar de *det* årtalet och inte *det andra*?

Det finns inget *bibligt* skäl för detta val. Som påpekades tidigare kan det inte visas att Bibeln stämmer med eller strider mot något av dessa årtal. Bibeln kan inte hjälpa oss att avgöra vilket av de två årtalen som är bättre än det andra. På vilka grunder bör då valet ske – förutsatt att Sällskapets tolkning av de 70 åren är korrekt?

Den mest logiska, sunda och vetenskapliga metoden borde vara att acceptera det årtal som har det bästa och säkraste stödet i de utombibliska källorna. Detta beror på att dessa källor faktiskt **ger** de upplysningar som krävs för att knyta detta årtal till vår kristna tideräkning. Och som det kommer att demonstreras i de följande två kapitlen visar dessa källor på ett mycket klart och avgörande sätt att av de två ovan nämnda årtalen är kronologin för Nebukadnessars regering mycket säkrare fixerad av astronomiska och andra dokument än kronologin för Cyrus’ regering. Om det verkligen var nödvändigt att välja, och om en bibeltroende kristen blev tvungen att välja, då skulle det naturliga valet vara att behålla årtalet 587/86 f Kr och förkasta årtalet 538/37 f Kr.

Trots detta föredrar Sällskapet Vaktornet *det motsatta* valet. Eftersom skälet till detta inte är att Bibeln stöder det årtal Sällskapet valt att behålla mer än det andra, och eftersom de historiska bevisen förvisso inte heller stöder det, vad är då *det verkliga* skälet till Sällskapets val?

Trohet mot Bibeln – eller mot en profetisk spekulation?

Om 70-årsperioden i Jeremias profetia verkligen skall räknas från Nebukadnessars 18:e år till Cyrus 1:a år som Sällskapet Vaktornet påstår, då borde man logiskt sett ha startat med 587/86 f

Kr som det historiskt *mest tillförlitliga* av de två årtalen. Räkna man 70 år framåt från det året kommer man till 518/17 f Kr som Cyrus 1:a år i stället för 538/37 f Kr. Detta skulle vara lika *biblskt* och i själva verket *mer vetenskapligt* än att behålla 538/37 f Kr och förkasta 587/86 f Kr, eftersom det senare året har starkare stöd i de forntida historiska och astronomiska texterna.

Varför förkastar då Sällskapet Vaktornet 587/86 f Kr i stället för att förkasta 538/37 f Kr?

Svaret är uppenbart. Årtal 587/86 f Kr står i direkt strid med Sällskapets kronologi för "hedningarnas tider". I den kronologin är året 607 f Kr den absolut oundvikliga startpunkten. Utan året 607 f Kr skulle inte Sällskapet komma till 1914 som slutåret. Och eftersom året 1914 utgör själva *hörnstenen* i Sällskapet Vaktornets profetiska anspråk och budskap får ingenting rubba det, *varken Bibeln eller historiens fakta*. I grund och botten är det därför varken fråga om trohet mot Bibeln eller trohet mot historiens fakta. Valet av årtal har ett helt annat motiv: *Troheten mot en kronologisk spekulation som har blivit ett livsvillkor för Sällskapet Vaktornets anspråk på att vara Guds enda utvalda profetiska språkrör i vår tid*.

I de nästföljande två kapitlen (3 och 4) kommer det att visas att hela den nybabyloniska kronologin är klart och orubbligt fastställd av åtminstone *arton olika beviskedjor*. Därför är 587/86 f Kr som året för Nebukadnessars 18:e regeringsår (och Jerusalems ödeläggelse) och 538/37 f Kr som året för Cyrus 1:a regeringsår *båda* korrekta. Att inget av dessa årtal står i konflikt med de 70 åren i Jeremias bok (Jeremia 25:11, 12 och 29:10) kommer sedan att klarläggas i kapitel 5.

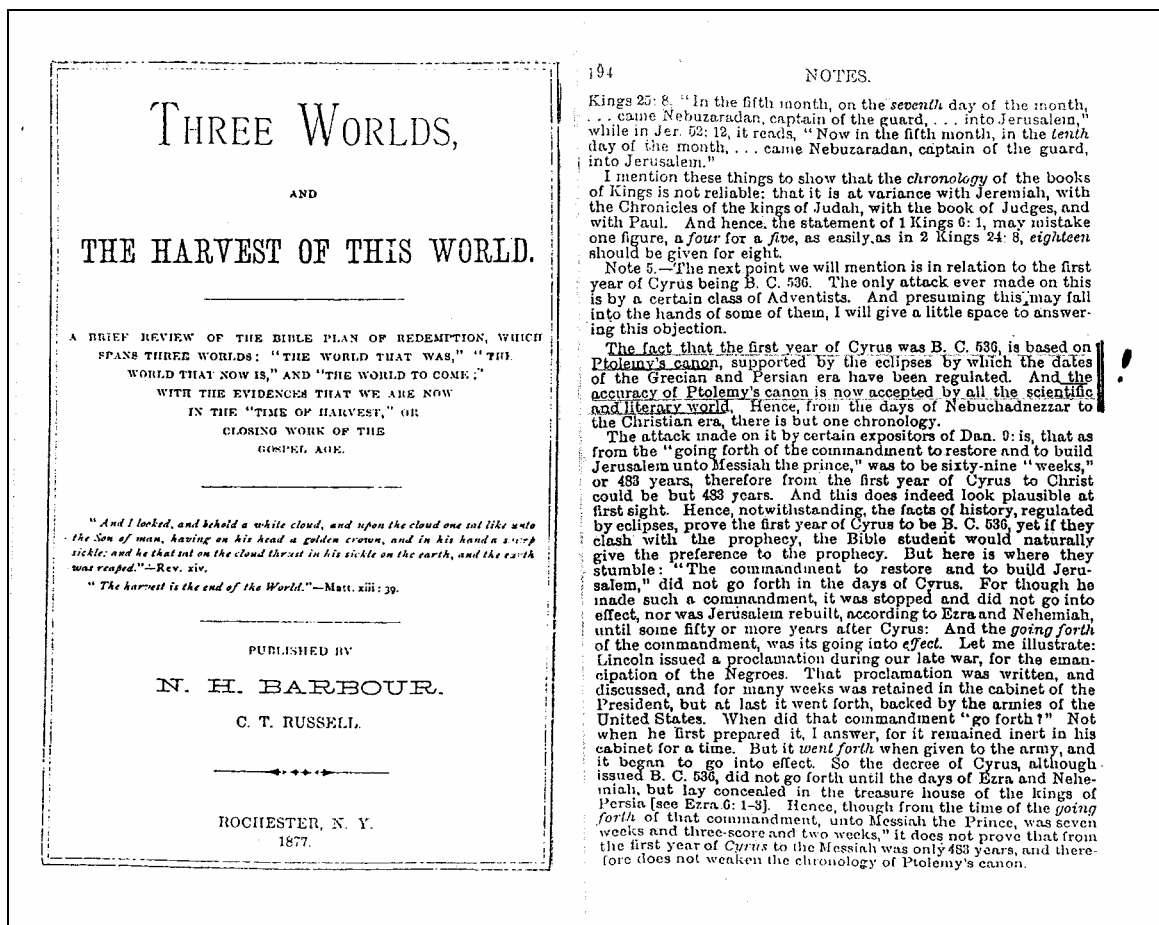
Den ursprungliga startpunkten kollapsar

För att upprepa: *Utan världsliga källor finns det inga absoluta kronologiska dateringar i Bibeln*. Även Sällskapet Vaktornets egna författare har blivit tvungna att böja sig för detta pinsamma men oundvikliga faktum. Det första Sällskapet därför har tvingats göra *för att ha någon slags "bibelkronologi"* *alls* har varit att vända sig till de *världsliga* källorna för att välja ut ett årtal de kan grunda sin kronologi på. Den tidpunkt de har valt är det årtal som historikerna har fastställt för Babylons fall, *539 f Kr*. Detta världsliga årtal är därför själva grundvalen för det som Sällskapet presenterar som sin "bibelkronologi". Varför valde Sällskapet Vaktornet detta årtal som grundval för sin kronologi? Och hur har historikerna kommit fram till det året?

När Charles Taze Russell först accepterade Nelson H. Barbour's "bibelkronologi" var året 536 f Kr – inte 539 f Kr – den världsliga grundval på vilken denna kronologi hade byggts upp. Detta år troddes vara, inte året för Babylons fall utan *Cyrus första regeringsår*. Genom att addera de "sjuttio åren" till 536 kom de till 606 f Kr som året för Jerusalems ödeläggelse, och genom att subtrahera 606 från 2520 (den förmodade längden på hedningarnas tider) kom de till 1914.

Till en början påstod Barbour att året 536 f Kr var grundat på den forntida kungalista som var känd som "Ptolemaios kanon". (4) Men med tiden upptäckte man att så inte var fallet. Denna kungalista pekade inte bara på *538 f Kr* som Cyrus första fulla regeringsår, utan också på *587 f Kr* som året för Nebukadnessars 18:e regeringsår. När dessa fakta gick upp för Russell förkastade han kungalistan och började angripa dess förmodade upphovsman, Claudius Ptolemaios. Men han trodde fortfarande att året 536 f Kr var det allmänt godtagna året för Cyrus första år. Russell förklarade:

"Alla som studerar kronologi kan sägas vara överens om att Cyrus första år var 536 före vår Anno Domini era." (5)



På sidan 194 i boken *Three Worlds, and the Harvest of this World* påstod N. H. Barbour att dateringen av Cyrus första regeringsår till 536 f Kr var baserad på Ptolemaios kanon. Boken gavs ut 1877 med finansiellt stöd av C. T. Russell, vilket var enda skälet till att även hans namn förekom på titelsidan.

Med tiden upptäckte några av Russells "bibelforskare" att inte heller detta påstående var sant. I ett privatbrev till Russell, daterat den 7 juni 1914, påpekade en av hans närmaste medarbetare, Paul S. L. Johnson, att nästan alla historiker ansåg att 538 f Kr var Cyrus första år. "Jag har konsulterat ett dussin encyklopedier," skrev han, "och alla utom tre anger årtalet till 538 f Kr." (6) Men Russell ignorerade dessa upplysningar, och så gjorde även Joseph F. Rutherford, hans efterträdare som president för Sällskapet Vaktornet.

Det var inte förrän 1944 som Sällskapet Vaktornet till sist, i boken "*The Kingdom Is at Hand*" (på svenska "*Himmelriket är nära*", 1948), övergav årtalet 536 f Kr. Cyrus första regeringsår flyttades stegvis tillbaka, först till 537 f Kr och sedan, fem år senare, till 538 f Kr, det år som "Ptolemaios kanon" hade pekat ut. (7)

För att kunna behålla året 1914 som slutdatum för "hedningarnas tider" krävdes också andra "justeringar". Även om Cyrus första regeringsår började på våren 538 f Kr argumenterade man i tidskriften *Vaktornet* för att det påbud som tillät judarna att återvända hem från exilen (Esra 1:1-4) inte utfärdades förrän mot slutet av hans första regeringsår, det vill säga tidigt år 537 f Kr. De judar som återvände från Babylon kunde därför inte ha nått Jerusalem förrän på hösten det året. Genom att addera 70 år till 537 kunde Jerusalems ödeläggelse dateras till 607 f Kr i stället för 606. Vidare godtog man till sist det faktum att det inte fanns något "år noll" i början av den kristna tideräkningen. (8) Från oktober år 607 f Kr till början av vår tideräkning var det alltså bara 606 år och tre månader. Om denna period subtraheras från de 2520 åren när man fortfarande

fram till hösten 1914 som slutdatum. Tre olika "fel" kunde alltså "korrigeras" så att de raderade ut varandra och slutåret kunde bli detsamma som tidigare! Varje korrigerings gjordes i syfte att kunna behålla 1914 som slutåret.

Men att flytta omkring den världsliga grundvalen för Sällskapet Vaktornets "bibelkronologi" på detta godtyckliga sätt var knappast förtroendeingivande. I fortsättningen betonades därför inte längre Cyrus första regeringsår (538 f Kr) som den "säkert fastställda" tidpunkten. I stället valde man att betona det årtal historikerna hade fastställt för Babylons fall, 539 f Kr. Detta årtal kom snart att betecknas som en "absolut tidpunkt" i Sällskapet Vaktornets publikationer. Men *varför* betraktades detta årtal som en "absolut tidpunkt"?

539 f Kr – "Absolut tidpunkt för de hebreiska skrifterna"?

Till en början, från 1952 och framåt, förklarade Sällskapet Vaktornet att 539 f Kr som årtalet för Babylons fall hade "klart fastställts" av en kilskriftstavla som är känd som *Nabonidkrönikan*. (9) Detta var tydligen skälet till att man valde detta årtal som den nya grundvalen till Sällskapets kronologi för tiden före Kristus. Under de följande två decennierna beskrevs därför året 539 f Kr inte bara som en "absolut tidpunkt" utan som den "*viktigaste absoluta tidpunkten med avseende på de hebreiska skrifternas förkristna period*". (10) Men hur förhåller det sig egentligen med denna sak? Är de historiska bevisen verkligen så avgörande att denna slutsats är berättigad?

Nabonidkrönikan: Detta kilskriftsdokument daterar Babylons fall till den "16:e dagen" i "månaden Tashritu", tydligen i Nabonids 17:e regeringsår. Tyvärr är texten skadad och orden för det "17:e året" är oläslig. Men även om dessa ord hade varit läsliga skulle krönikan ändå inte ha sagt oss mer än att Babylon intogs den 16:e dagen i månaden Tashritu (Tishri, den 7:e månaden) i Nabonids 17:e regeringsår. *Denna upplysning kan inte i sig själv översättas till 539 f Kr*. Det krävs *ytterligare* sekulära eller världsliga bevis för att kunna placera Nabonids 17:e år i vår egen tideräkning och ange ett årtal för det inom denna era.

Trots detta fortsatte Sällskapet Vaktornets publikationer att ge intrycket att Nabonidkrönikan i sig själv fastställde den *absoluta* tidpunkten för Babylons fall. (11) Inte förrän 1971 erkände man slutligen, i artikeln "Testimony of the Nabonidus Chronicle" ("Nabonidkrönikans vittnesbörd"), att denna tavla *inte* fastställde året för Babylons fall. Artikelförfattaren citerar den datering som ges i krönikan (den 16 dagen i Tashritu) och medger öppet: "Men tillhandahåller krönikan i sig själv grunden för att fastställa *året* för denna händelse? Nej." (12)

Även om det huvudvittne (Nabonidkrönikan) som dittills hade använts till stöd för att 539 f Kr var en "absolut tidpunkt för de hebreiska skrifterna" alltså fick dras tillbaka, var Sällskapet inte berett att på nytt ändra den världsliga grundvalen för sin "bibelkronologi". Andra vittnen måste därför letas upp och kallas till vittnesbåset. I samma artikel i *Vaktornet* som citerats ovan hänvisar man därför till två andra källor som i fortsättningen kunde "stötta upp" det absoluta årtalet 539 f Kr:

"Även andra källor, inbegripet Ptolemaios kanon, pekar på året 539 f.v.t. som tidpunkten för Babylons fall. Och forntida historiker, som t ex Diodorus, Africanus och Eusebios, visar att Cyrus första år som Persiens kung motsvarade år 1 i den 55:e Olympiaden (560/59 f.v.t.), medan Cyrus sista år sätts till år 2 i den 62:a Olympiaden (531/30 f.v.t.). ... Kilskriftstexter ger Cyrus en regering på nio år över Babylon. Detta skulle stämma med att det allmänt godtagna året för början av hans regering över Babylon var 539 f.v.t." (13)

De nya källor som ansågs kunna bekräfta året 539 f Kr bestod alltså av (1) *Ptolemaios kanon* och (2) *dateringar enligt den grekiska Olympiadernas era som citeras av forntida historiker*. Men kan någon av dessa källor fastställa året 539 f Kr som en "absolut tidpunkt" till vilken den bibliska kronologin med säkerhet kan fixeras?

Ptolemaios kanon: Som tidigare har visats stöttade Russell först upp sin kronologi med hjälp av Ptolemaios kanon. Men när han upptäckte att 536 f Kr som året för Cyrus första år inte hade något stöd i denna kanon, förkastade han den. Och fastän Sällskapet till sist sköt tillbaka Cyrus första år till 538 f Kr i överensstämmelse med Ptolemaios kanon, strider Sällskapets kronologi fortfarande mot kanon på andra punkter.

Summan av regentlängderna för de nybabyloniska kungarna före Cyrus som ges i kanon pekar t ex på 587 f Kr, inte 607 f Kr, som årtalet för Jerusalems ödeläggelse i Nebukadnessars 18:e regeringsår. Vidare förkastar Sällskapet Vaktornet även de antal år som ges i Ptolemaios kanon för Xerxes och Artaxerxes I:s regeringar. **(14)** Att använda kanon till stöd för årtalet 539 f Kr medan man samtidigt *förkastar* dess kronologi för de perioder som inföll *före* och *efter* denna tidpunkt skulle vara fullständigt inkonsekvent.

Tydligen insåg Sällskapet Vaktornet detta eftersom man redan året därpå återigen förkastade Ptolemaios kanon och förklarade att "Själva syfte med denna kanon omöjliggör följaktligen absolut datering med hjälp av den". **(15)** Om detta är sant kan naturligtvis inte Sällskapet använda kanon till stöd för årtalet 539 f Kr.

Då Ptolemaios kanon därmed återigen ratades som vittne blev den världsliga grundvalen för Sällskapets "bibelkronologi" helt och hållet beroende av det andra vittnet, den grekiska *Olympiadernas era*. Hur förhåller det sig med den tideräkning som är knuten till denna era? På vilket sätt fastställer den Babylons fall till 539 f Kr och hur tillförlitliga är de dateringar enligt olympiaderna som citeras av forntida historiker?

Olympiadernas era: Utgångspunkten för denna tideräkning är året 776 f Kr. Detta år betecknas därför som "Ol. I,1", dvs. den första olympiadens första år. Men detta betyder inte att de första olympiska *spelen* ägde rum 776 f Kr. Forntida källor anger att dessa spel började hållas mycket tidigare. Det betyder inte heller att grekerna redan 776 f Kr hade startat en *tideräkning* som var grundad på de olympiska spelen. *Faktum är att det finns ingen hänvisning till Olympiadernas era i hela den forntida litteraturen förrän på 200-talet f Kr!* Som professor Elias Bickerman påpekar, "introducerades räkning enligt olympiader av Timaeus eller Eratosthenes". **(16)** Och dr Alan E. Samuel specificerar: "Upphovsmannen till systemet med olympiadisk tideräkning var Philistus, och det användes därefter i ett historiskt sammanhang av Timaeus, och från den tiden finner vi kronologier som är baserade på olympiaderna." **(17)** Timaeus Siculus skrev en historia om sitt hemland Sicilien år 264 f Kr, och Eratosthenes, bibliotekarie vid det berömda biblioteket i Alexandria i Egypten, publicerade sin *Chronographiae* några årtionden senare.

Den olympiadiska eran introducerades därför, i likhet med den kristna eran, *mer än 500 år* efter det år som valdes som startpunkt för denna era! Hur lyckades de grekiska historikerna fastställa tidpunkten för den första olympiaden liksom även andra tidpunkter (t ex Cyrus första år) hundratals år senare? Vilka källor stod till deras förfogande?

De studerade *listor över segrare* vid de spel som hölls vart fjärde år i Olympia. Tyvärr hade sådana listor inte förts kontinuerligt hela tiden från första början. Som dr. Samuel påpekar blev de första listorna "utarbetade av Hippas vid slutet av 400-talet f Kr". **(18)** "Under hellenistisk tid

var listan över segrare komplett och någorlunda sammanhängande.” Men var listan tillförlitlig? ”Om allt detta var korrekt, eller om händelserna hade knutits till de rätta åren, är en annan sak.” Efter att ha påpekat att ”den skarpsinnige Plutarchos [c. 46 – 120 e Kr] hade sina tvivel”, går han vidare och skriver att ”även vi bör vara mycket tveksamma till kronografiska bevis från olympiader som inföll avsevärt tidigare än mitten eller början av 400-talet [f Kr].” (20)

Men Sällskapet Vaktornets förtroende för den olympiadiska tideräkningen är t o m ännu mer illusoriskt. Skälet är att samtidigt som man accepterar dateringar enligt den Olympiadiska eran som ges av forntida historiker för Cyrus regering, förkastas dateringar enligt den Olympiadiska eran som ges av dessa historiker för Artaxerxes I:s regering, trots det faktum att hans regering inföll *närmare* vår tid. När därför Julius Africanus i sin *Chronography* (utgiven 221/22 e Kr) daterar Artaxerxes 20:e regeringsår till ”det 4:e året i den 83:e olympiaden”, vilket motsvarade år 445 f Kr, förkastas denna datering av Sällskapet Vaktornet till förmån för 455 f Kr, som vi såg tidigare (fotnot 14). (21) Liksom i fallet med Ptolemaios kanon använder alltså Sällskapet återigen ett vittne som fullständigt förkastas vid andra tillfällen, och det enda skälet till detta är att vittnets vittnesmål vid dessa tillfällen inte stämmer med Sällskapets läror.

Bortsett från Sällskapet Vaktornets inkonsekvens, kan inte de olympiadiska dateringar som bevarats av Diodorus, Africanus och Eusebios och som pekar på 539 f Kr som året för Babylons fall användas ensamma för att fastställa detta år som den absoluta tidpunkt på vilken de hebreiska skrifternas kronologi kan baseras. Skälet till detta är, som vi redan har sett, att den olympiadiska tideräkningen inte introducerades förrän på 200-talet f Kr – eller 300 år *efter* Babylons fall.

Astronomin och årtalet 539 f Kr

Den föregående diskussionen om Sällskapet Vaktornets fruktlösa försök att upprätta en sekulär (världslig) grundval för sin speciella ”bibelkronologi” sammanfattar innehållet i en liten bok som publicerades 1981, *The Watch Tower Society and Absolute Chronology*. (22) Det kan ha varit denna avslöjande redogörelse som – direkt eller indirekt – fick Sällskapets författare att göra ett nytt försök att fastställa året 539 f Kr som en absolut tidpunkt. I vilket fall som helst publicerades en ny diskussion 1988 om årtalet i Sällskapets reviderade bibliska uppslagsverk, *Insight on the Scriptures* (på svenska, *Insikt i Skrifterna*, utgivet 2007), där författarna försöker fixera årtalet *astronomiskt*.

Som tidigare förklarats (fotnot 2) kan en absolut kronologi vanligen säkrast upprättas med hjälp av astronomiskt fastställda tidpunkter. På 1870- och 1880-talen ledde utgrävningar i Babylonien till att ett stort antal kilskriftstexter kom i dagen vilka innehöll beskrivningar av astronomiska händelser daterade till bestämda regeringsår under de babyloniska, persiska och grekiska perioderna. Dessa texter ger oss *mängder* av absoluta tidpunkter från dessa perioder!

En av de allra viktigaste astronomiska texterna från den nybabyloniska perioden är en så kallad astronomisk ”dagbok” med beskrivningar av omkring 30 astronomiska positioner av månen och de fem planeter som är synliga för blotta ögat (Merkurius, Venus, Mars, Jupiter och Saturnus). De allra flesta av dessa observationer är noggrant daterade till bestämda tidpunkter under Nebukadnessars 37:e regeringsår. Denna lertavla, som förvaras på Pergamonmuseet i Berlin och där har beteckningen *VAT 4956*, fixerar året 568/67 f Kr (räknat från vår till vår) som den absoluta tidpunkten för Nebukadnessars 37:e år. Denna datering innebär samtidigt att hans *18:e regeringsår*, då han ödelade Jerusalem, motsvarar året 587/86 f Kr.

En annan lertavla av samma dignitet och betydelse, *LBAT 1420*, förvaras på British Museum och har där beteckningen BM 38462. Detta kilskriftsdokument beskriver, i de avsnitt där texten är bevarad, omkring två dussin observationer och förutsägelser av månförmörkelser daterade till de första 29 åren av Nebukadnessars regering. De många detaljer som ges om dessa förmörkelser hjälper oss att med absolut säkerhet datera dessa 29 år till perioden 604/03 – 576/75 f Kr. Även detta kilskriftsdokument fixerar därigenom Nebukadnessars 18:e regeringsår till 587/86 f Kr.

Båda dessa texter daterar alltså Jerusalems förstörelse 20 år senare än 607 f Kr, det årtal Sällskapet Vaktornet har valt för denna händelse. En noggrannare diskussion av dessa och andra astronomiska kilskriftstexter ges i kapitel 4.

Sällskapet Vaktornets problem är hur man skall kunna undvika att använda sig av dessa och liknande astronomiska texter från *Nebukadnessars* regering (vilka kullkastar året 607 f Kr) och hitta en astronomisk text som kan användas till stöd för årtalet 539 f Kr utan att de texter som nämnts ovan behöver anlitas. Finns det någon astronomisk text som Sällskapets författare kan använda sig av för detta ändamål?

Strm. Kambys. 400: Den astronomiska text som Sällskapet nu använder för att fixera året för Babylons fall till 539 f Kr är känd som *Strm. Kambys. 400*. Den förvaras på British Museum där den har beteckningen BM 33066. Denna kilskriftstavla är daterad till Cyrus son Kambyses sjunde regeringsår. (23) Sällskapet hänvisar till två månförmörkelser som omnämns i texten och som enligt moderna forskare ”kunde ses i Babylon den 16 juli 523 och den 10 januari 522 f.v.t.” och drar slutsatsen:

”Den här tavlan visar alltså att Kambyses II:s sjunde år började på våren 523 f.v.t. Detta är en astronomiskt bekräftad tidpunkt.” (24)

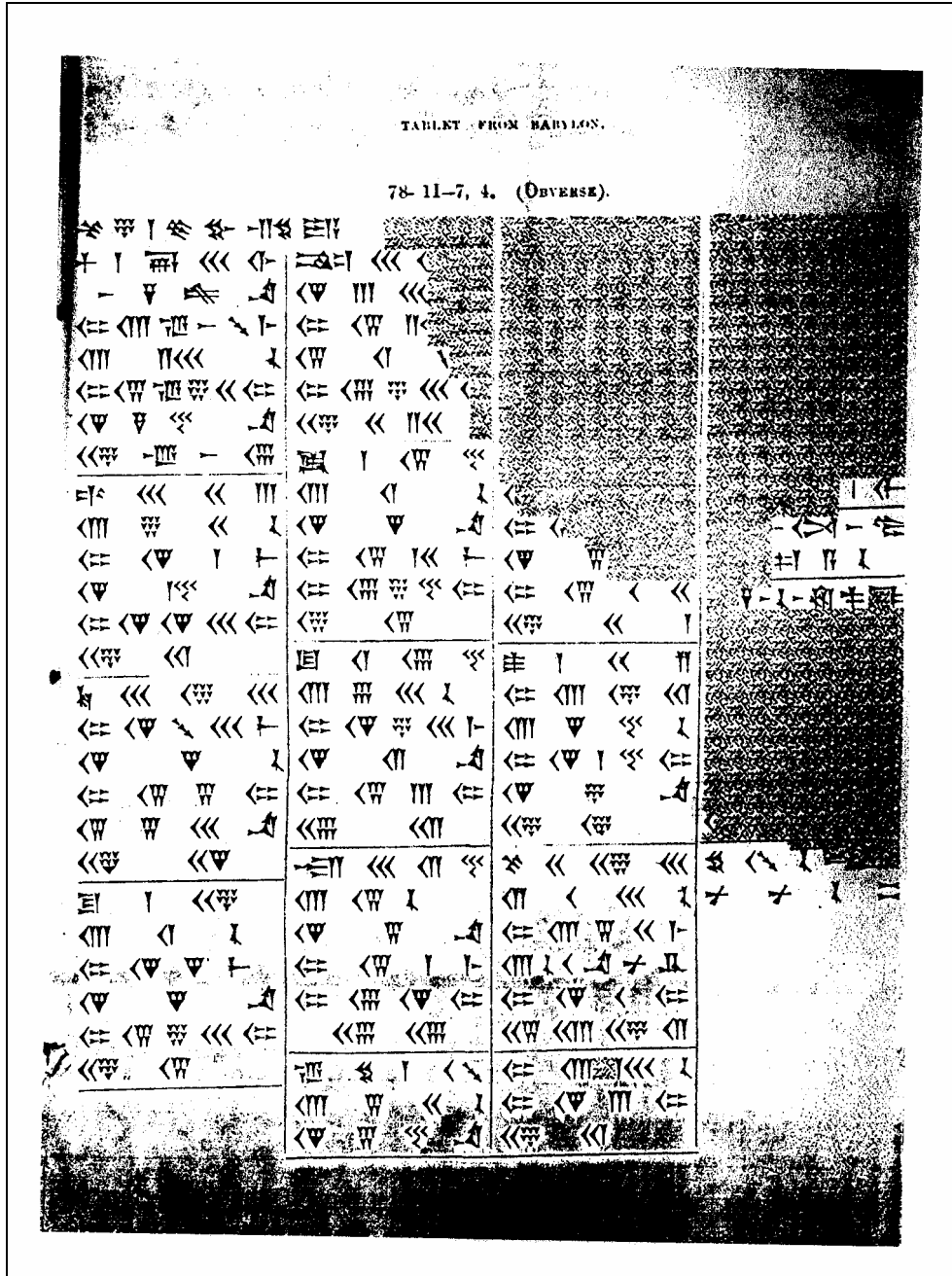
Vad innebär nu detta? Om 523/22 f Kr var Kambyses sjunde år måste hans *första* år ha varit 529/28 f Kr. Det föregående året, 530/29 f Kr måste då ha varit företrädaren Cyrus *sista* år. Men för att nå tillbaka till tidpunkten för Babylons fall måste vi även veta hur länge Cyrus regerade. För att få reda på detta tvingas Sällskapet acceptera de uppgifter som ges av en annan typ av kilskriftstexter, nämligen kontraktstavlorna, dvs. daterade ekonomiska och administrativa texter. Om dessa texter skriver Sällskapet vidare:

”Den sista daterade tavlan från Cyrus II:s regeringstid är från den 23:e dagen i 5:e månaden i hans 9:e år. ... Eftersom Cyrus II:s nionde år som kung i Babylon var 530, måste hans första år enligt det sättet att räkna ha varit 538 och hans tronbestigningsår 539.” (25)

För att fastställa året 539 f Kr godtar alltså Sällskapet Vaktornet reservationslöst flera forntida världsliga källor: (1) en babylonisk astronomisk lertavla, och (2) babyloniska kontraktstavlorna som är daterade till Cyrus regering. Trots detta *förkastar Sällskapet på de efterföljande sidorna i samma artikel andra dokument av exakt samma slag – astronomiska texter och kontraktstavlorna – enbart därför att de ger stöd åt 587 f Kr som året för Jerusalems förstörelse!* (26)

Om Sällskapets kritik av andra astronomiska dagböcker som exempelvis VAT 4956 var giltig (i huvudsak att den är en senare kopia av ett original), skulle den kritiken med ännu större kraft drabba den text som de själva föredrar att använda, *Strm. Kambys. 400*. I likhet med VAT 4956 är *Strm. Kambys. 400* en kopia av ett tidigare original. I själva verket kan den knappast ens betecknas som en kopia. Den framstående specialisten på astronomiska texter F. X. Kugler påpekade så tidigt som 1903 att denna lertavla bara delvis är en kopia. Avskrivaren arbetade tydligt från en mycket skadad text och försökte därför fylla i luckorna eller tomrummen med sina egna beräkningar. Bara en del av *Strm. Kambys. 400* innehåller i bästa fall observationer.

Resten är tillägg av en ganska oskicklig avskrivare från en mycket senare tid. Kugler, som under årtionden arbetade med mängder av astronomiska kilskriftstexter, förklarade att "ingen av de astronomiska texter jag känner till uppvisar så många motsägelser och olösta gåtor som *Strm. Kambys. 400*". (27)



Theo. G. Pinches handskrivna kopia av framsidan av den astronomiska tavlan *Strm. Kambys. 400*, först publicerad i tidskriften *The Babylonian and Oriental Record*, vol. 2, London, nov. 1887 – nov. 1888, s. 205.

I motsats till detta är VAT 4956 en av de bäst bevarade dagböckerna. Fastän även den är en senare kopia är specialister överens om att den i det stora hela är en trogen kopia av originalet.

Det finns också en del bevis för att beskrivningarna av de två månförmörkelserna på lertavlan *Strm. Kambys. 400* vilka Sällskapet hänvisar till i *Insight on the Scriptures* bygger på beräkningar snarare än på observationer. (28) Poängen här är emellertid inte om dessa speciella observationer är äkta och giltiga eller inte, utan det faktum att de kriterier Sällskapet Vaktornet använder för att *förkasta* det bevis som ges av VAT 4956 *inte* tillämpas på *Strm. Kambys. 400*, som i stället *okritiskt accepteras utan förbehåll*, eftersom Sällskapet behöver detta dokument som stöd för det världsliga årtal de har valt som grundval för sin ”bibelkronologi”. Dessa inkonsekventa bruk av källorna har alla samma ”dolda agenda”, nämligen behovet av att försvara ett årtal – 607 f Kr – som inte har något historiskt stöd.

För att fastställa tidpunkten för Babylons fall är det i verkligheten mycket säkrare att börja med Nebukadnessars regering och *räkna framåt* i stället för att börja med Kambyses regering och *räkna bakåt*. Dateringen av Babylons fall till år 539 f Kr bestämdes faktiskt från början på det sättet, som dr. R. Campbell Thompson påpekade i *The Cambridge Ancient History*:

”539 f Kr som året för Babylons fall har räknats fram med hjälp av de sista dateringarna på kontraktstavlorna för varje kung under perioden räknade från slutet av Nabopolassars regering, 605 f Kr, nämligen Nebukadnessar, 43: Amel-Marduk, 2: Nergal-shar-usur, 4: Labashi-Marduk (enbart tillträdesåret): Nabonid, 17 = 66.” (29)

Sällskapet Vaktornet godtar emellertid bara *slutprodukten* av denna beräkning (539 f Kr) och förkastar själva beräkningen och dess utgångspunkt, eftersom detta motsäger årtalet 607 f Kr. Sällskapet förkastar de astronomiska texterna i allmänhet och VAT 4956 i synnerhet. Samtidigt tvingas man acceptera den mest problematiska astronomiska texten av dem alla – *Strm. Kambys. 400*.

Säkert skulle det bli svårt att hitta ett mer slående exempel på inkonsekvent och vilseledande forskning.

Som det har visats ovan är året 539 f Kr inte den logiska startpunkten för att fastställa tidpunkten för Jerusalems förstörelse. De mest tillförlitliga tidpunkterna under denna period (500-talet f Kr) som kan fastställas som absoluta infaller mycket tidigare, under Nebukadnessars regering, en regering som direkt kan anknytas till vår egen tideräkning med hjälp av VAT 4956, LBAT 1420 och flera andra astronomiska texter.

Vidare ger oss Bibeln en *direkt synkronism* mellan Nebukadnessars regering och Jerusalems förstörelse. Som påpekades tidigare sägs det uttryckligen i 2 Kungboken 25:8 att denna förstörelse inträffade i ”Nebukadnessars nittonde regeringsår”. (30) I motsats till detta ges det ingen sådan direkt synkronism i Bibeln för Babylons fall. (31)

Men detta är inte allt. De nybabyloniska kungarnas regeringslängder (som dr. R. Thompson i citatet ovan återgav dem från kontraktstavlorna), från den första kungen, Nabopolassar, till den siste, Nabonid, kan fastställas med säkerhet på flera olika sätt. I själva verket kan kronologin för hela denna period fastställas med absolut säkerhet med hjälp av åtminstone 18 olika *beviskedjor*! Dessa bevis kommer att presenteras i de följande två kapitlen.

Fotnoter till kapitel 2:

(1) ”Må ditt rike komma” (Brooklyn, New York: Watchtower Bible and Tract Society, 1981; sv. 1982), s. 189.

(2) Dr. Michael C. Astour förklarar: "Absolut kronologi innebär att datera regeringar, krig, fördrag, ödeläggelser, återuppbyggnader och andra händelser vi känner till från skriftliga och arkeologiska uppteckningar i termer av modern västerländsk tideräkning, dvs. i år f Kr." (*Hittite History and Absolute Chronology of the Bronze Age*, Partille, Sverige: Paul Åströms förlag, 1989, s. 1.) En sådan kronologi kan vanligen bäst fastställas med hjälp av upptecknade forntida astronomiska observationer. Som en välkänd specialist på forntidens astronomi, professor Otto Neugebauer, förklarar, är "en 'absolut kronologi' en kronologi som är baserad på astronomiskt fastställda årtal i kontrast till en 'relativ kronologi', som bara säger oss längden på vissa intervaller, t ex det totala antalet regeringsår i en dynasti." – *A History of Ancient Mathematical Astronomy*, Book VI (Berlin-Heidelberg-New York: Springer-Verlag, 1975), s. 1071.

(3) Enligt sekulära källor erövrades Babylon av den persiske kungen Cyrus' trupper i Nabonids 17:e år, vilket därigenom blev Cyrus "tillträdesår". Även om Babylons fall också nämns flera gånger i Bibeln ges ingen datering av händelsen till något särskilt regeringsår, varken under Nabonids (som inte ens är omnämnd i Bibeln) eller Cyrus' regering.

(4) På sidan 194 i sin bok *Three Worlds, or Plan of Redemption* (Rochester, N. Y., 1877), hävdade Barbour till exempel: "Det faktum att Cyrus första år var 536 f Kr är grundat på Ptolemaios kanon, vilken är understödd av de förmörkelser med vilkas hjälp den grekiska och persiska eran har reglerats. Och att Ptolemaios kanon är exakt är nu accepterat av hela den vetenskapliga och litterära världen."

(5) *Zion's Watch Tower* för 15 maj 1896, s. 104, 105, 113 (*Reprints*, s. 1975, 1980. Min kursivering.) – Det är sant att många tidiga kronologer, däribland James Ussher och Sir Isaac Newton, daterade Cyrus första år till 536 i stället för 538 f Kr. Skälet till detta var att de tillämpade de "sjuttio åren" i Jeremia 25:11, 12 på perioden från Nebukadnessars första år till Cyrus erövring av Babylon. Detta tycktes vara i konflikt med "Ptolemaios kanon", som ger denna period bara 66 år (604-538 f Kr). För att uppnå 70 år flyttades Nebukadnessars första år ofta tillbaka från 604 till 606 f Kr, medan Cyrus första år flyttades fram till 536 f Kr. De två åren från 538 till 536 f Kr tilldelades "Medern Darejaves". (Daniel 5:31; 9:1) Upptäckten av tusentals daterade kilskriftstexter från den nybabyloniska perioden på 1870-talet kullkastade fullständigt dessa teorier, vilket assyriologen George Smith påpekade redan 1876. – S. M. Evers, "George Smith and the Egibi Tablets," *Iraq*, vol. LV, 1993, s. 113.

(6) Brevet publicerades av Paul S. L. Johnson i ett Appendix till hans nytryck av andra bandet av Russells *Studies in the Scriptures* (Philadelphia, P.A., U.S.A., 1937), s. 367-382. Se speciellt sidan 369 i Johnsons nytryck.

(7) "*The Kingdom Is at Hand*" (Brooklyn, New York: Watchtower Bible and Tract Society, 1944), s. 175 (sv. översätt. "*Himmelriket är nära*", 1948, s. 176); *The Watchtower*, 1 november 1949, s. 326. (Svenska *Vaktornet*, 1 april 1950, s. 104.)

(8) Detta problem hade uppmärksammats redan 1904, men felet rättades inte till förrän 1943. Se *The Watch Tower* för 1 december 1912, s. 377 (*Reprints*, sid. 5141, 5142). Se även kapitel 1 i den här boken, fotnot 57.

(9) *Vaktornet*, 1 september 1952, sid. 398. I *Vaktornet* för den 15 juni 1955 gjordes följande påstående på sidan 285: "Att detta är en absolut tidpunkt kan bevisas genom arkeologiska upptäckter och genom att man lyckats uttyda den ryktbara Nabonidkrönikan, i vilken tidpunkten för Babylons fall anges, en tidpunkt som chifferexperter kunnat fastställa till den 13 oktober 539 f. Kr., enligt romarnas julianska kalender."

(10) *Vaktornet*, 15 juni 1955, s. 285. (Min kursivering) I boken "*Hela Skriften är inspirerad av Gud och gagnelig*" (Brooklyn, New York: Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc., eng. 1963, sv. 1969) betecknades året 539 f Kr på liknande sätt som en "Absolut tidpunkt för de hebreiska skrifterna". (Sid. 281)

(11) *Vaktornet* för 1 januari 1969 säger t ex på sidan 7: "Man har kunnat fastställa att det var år 539 f.v.t. som denna historiska händelse inträffade, tack vare ett lerdokument kallat Nabonidkrönikan (Nabunaidkrönikan)." (Min kursivering) Se även *Vaktornet* för 1 september 1968, sidan 393, § 20.

(12) *The Watchtower* för 15 maj 1971, sid. 316. (Min kursivering. Denna artikel översattes inte till svenska.) När man upptäckte att Nabonidkrönikan inte fastställde året 539 f Kr som en "absolut tidpunkt" slopades detta begrepp i *Vaktornets* publikationer. I uppslagsverket *Aid to Bible Understanding* kallades 539 för "en axelpunkt" ("a pivotal point", s. 333), en term som även används i den reviderade upplagan från 1988. (*Insight on the Scriptures*, vol. 1, s. 458). Den svenska översättningen *Insikt i Skrifterna* (2007) återger "pivotal point" både med "utgångspunkt" och "nyckelår". (Se artikeln "Kronologi", i vol. 2, s. 105-125, underrubrik "Från människans skapelse till vår tid".) Vid andra tillfällen sägs det bara att "historiker har räknat ut" eller "historiker menar" att Babylon föll år 539 f Kr. (Boken "*Må ditt rike komma*", 1982, sidorna 136 och 186)

(13) *The Watchtower* för 15 maj 1971, sid. 316. (Min kursivering) Denna förklaring återgavs även på sidan 328 i Sällskapet Vaktornet bibliska uppslagsverk, *Aid to Bible Understanding* (1971). Den bibehålls fortfarande i den reviderade upplagan från 1988. (*Insight on the Scriptures*, vol. 1, s. 454; även i sv. *Insikt i Skrifterna*, vol. 2, artikeln "Kronologi", underrubrik 'Persisk kronologi'.)

(14) Enligt Ptolemaios kanon regerade Xerxes 21 år (485-464 f Kr) och Artaxerxes I 41 år (464-423 f Kr). För att kunna datera Artaxerxes I:s 20:e regeringsår till 455 i stället för 445 f Kr daterar Sällskapet början av hans regering 10 år tidigare och ökar därmed längden av hans regering från 41 till 51 år. Eftersom detta skulle skjuta tillbaka *alla dateringar före Artaxerxes I med 10 år*, inbegripet årtalet för Babylons fall, hävdar Sällskapet att Xerxes och företrädaren Darius I *samregerade* i 10 år. Xerxes egen *självständiga* regering reduceras därigenom med 10 år från 21 år till 11 år. Det enda skälet till dessa förändringar är att Sällskapets speciella tolkning av de "sjuttio veckorna" i Daniel 9:24-27 kräver dem. Denna tolkning lades ursprungligen fram av den jesuitiske teologen Dionysius Petavius i *De Doctrina Temporum*, ett arbete som publicerades 1627. Många andra tog fasta på idén, inbegripet den anglikanske ärkebiskopen James Ussher från samma århundrade. År 1832 innefattade den tyske teologen E. W. Hengstenberg ett längre försvar för idén i sitt välkända arbete *Christologie des Alten Testaments*. Sedan dess har emellertid idén fullständigt söndersmulats av nyare arkeologiska upptäckter. Detta har dokumenterats i två artiklar som publicerats i den brittiska tidskriften *Chronology & Catastrophism Review* för 2006 och 2007. Se även den kortare studie som publicerats på nätet: <http://user.tninet.se/~oof408u/fkf/english/artaxerxes.htm>.

(15) *Vakna!* för 22 augusti 1972, s. 22.

(16) Elias J. Bickerman, *Chronology of the Ancient World*, rev. uppl. (London: Thames and Hudson, 1980), s. 75.

(17) Alan E. Samuel, *Greek and Roman Chronology* (München: C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, 1972), s. 189.

(18) A. E. Samuel, *op. cit.*, s. 189.

(19) *Ibid.*, s. 190.

(20) *Ibid.*, s. 190. Bickerman (*op. cit.*, s. 75) håller med: "Tillförlitligheten i de tidigare delarna av listan över olympiska segrare, som börjar 776 f Kr, är tvivelaktig."

(21) *The Ante-Nicene Fathers*, red. av A. Roberts och J. Donaldson, Vol. VI (Grand Rapids, Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., nytryck från 1978), s. 135.

(22) Karl Burganger, *The Watch Tower Society and Absolute Chronology* (Lethbridge, Canada: Christian Koinonia International, 1981), sidorna 7-20. Se även kapitel 1, fotnot 94.

(23) Denna text är inte en "astronomisk dagbok" i egentlig mening, även om den är nära besläktad med denna grupp av texter.

(24) *Insight on the Scriptures*, vol. 1 (1988), s. 453. I den svenska översättningen *Insikt i Skrifterna* (2007) har den sista meningen – "detta är en astronomiskt bekräftad tidpunkt" – slopats, förmodligen på grund av den kritik som riktades mot detta påstående i den engelska upplagan av den här boken. (*Insikt i Skrifterna*, 2007, vol. 2, artikeln "Kronologi", underrubrik 'Babylonisk kronologi'. – Se *The Gentile Times Reconsidered*, 4:e upplagan (Atlanta: Commentary Press, 2004), sidorna 85-87.

(25) *Ibid.*, s. 453.

(26) *Insight on the Scriptures*, vol. 1, s. 454-456; *Insikt i Skrifterna*, vol. 2, artikeln "Kronologi", underrubrikerna 'Andra orsaker till avvikelser' och 'Astronomiska beräkningar'.

(27) Franz Xaver Kugler, "Eine rätselvolle astronomische Keilinschrift (Strm. Kambys. 400)," *Zeitschrift für Assyriologie*, vol. 17 (Strassburg: Verlag von Karl Trübner, 1903), s. 203. En transkription, översättning och analys av texten finns publicerad i F. X. Kugler, *Sternkunde und Sterndienst in Babel*, Buch 1 (Münster in Westfalen: Aschendorffsche Verlagsbuchhandlung, 1907), s. 61-75. En modern transkription och översättning av tavlan av professor Hermann Hunger finns publicerad som nr. 55 i hans arbete *Astronomical Diaries and Related Texts from Babylonia*, vol. V (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2001), s. 164-173.

(28) Dr John M. Steele sammanfattar forskarnas nuvarande syn på *Strm. Kambys. 400* i följande ord: ”Det är också oklokt att grunda några slutsatser om babyloniska uppteckningar enbart på denna tavla, eftersom den inte tillhör någon av de vanliga textkategorierna. I synnerhet är det inte säkert om denna text innehåller observationer eller beräkningar av de fenomen den beskriver. ... Det debatteras även om de två månförmörkelserna har observerats eller beräknats.” – John M. Steele, *Observations and Predictions of Eclipse Times by Early Astronomers* (= *Archimedes*, Vol. 4. Dordrecht/Boston/London: Kluwer Academic Publishers, 2000), s. 98. Se också Hermann Hungers and David Pingrees analys av problemen med denna text i *Astral Sciences in Mesopotamia* (Leiden-Boston-Köln: Brill, 1999), s. 174, 175.

(29) R. Campbell Thompson, ”The New Babylonian Empire,” *The Cambridge Ancient History*, red. J. B. Bury, S. A. Cook, F. E. Adcock, Vol. III (Cambridge: Cambridge University Press, 1925), s. 224, fotnot 1.

(30) Det ”19:e” året här motsvarar tydligen det ”18:e” enligt det babyloniska sättet att räkna kungarnas regeringsår. I Assyrien och Babylonien räknades det år då en kung kom till makten som hans ”tillträdesår”, medan hans första regeringsår alltid började den 1 Nisan, den första dagen nästföljande år. Vid denna tid använde Juda däremot *inte* systemet med ”tillträdesår” utan räknade tillträdesåret som det första året. Se Appendix till kapitel 2.

(31) Se fotnot 3 ovan.